

2 Karaktärisering av kyrkoanläggningen

2.1 Kyrkomiljön

Lunda kyrka är belägen vid landsvägen på ett bebyggt impediment omgivet av ett öppet åkerlandskap. Vid landsvägen ligger f d kyrkskolan och den av kommunen ägda sk Lundagården som används av Hembygdsföreningen. Från en grusad plan mellan husen leder en gång, omgiven av fyra rader av lönnar, till ingången i bogårdsmuren som omger kyrkan.

Till kyrkoanläggningen hör ett mindre gravkapell, en jordkällare och en förrådsbyggnad samtliga uppförda i liv med den norra bogårdsmuren. Söder om kyrkan, i hela bogårdsmurens längd, ligger en stor gräsbeväxt plan där klockstapelns är uppförd i den sydvästra delen. Intill klockstapelns står två äldre uthusbyggnader.

Lunda kyrka ligger inom ett kulturhistoriskt värdefullt område enligt kulturminnesvårdsprogram för Sigtuna kommun. Av medeltida källor framgår att Attundalands gemensamma tingsplats "Folklandstingstad" låg i Lunda socken. På platsen uppstod en marknad som tidigt utvecklades till en stadsliknande samhällsbildning som konkurrerade med Sigtuna och Stockholm. Efter kungligt påbud år 1350 tycks platsen ha övergivits. Det exakta läget för Folklandstingstad är okänt men bör ha varit i närheten av kyrkan.

2.2 Kyrkan

Lunda kyrka har sannolikt haft en tidigare föregångare på samma plats. Som belägg för detta anses vara den välbevarade dopfunten från 1200-talet samt att "Lundatolfts" kyrka är omnämnd redan under tidigt 1300-tal. Ett annat bevis för detta är att sakristian är den nuvarande kyrkans äldsta del vilket kan tolkas som att föregångaren var byggd av trä.

Den nuvarande kyrkan är troligen uppförd under första hälften av 1400-talet med samtida stjärnvalv. Vapenhuset är tillfogat under 1500-talet varefter inga utvidgningar har skett. Fönstren höggs upp till nuvarande storlek år 1804. Kyrkan var ursprungligen oputsad/fogstruken och putsades första gången efter 1600-talet. Förändringarna har inte varit större än att kyrkan väl bibehållit sin senmedeltida karaktär.

Fasaderna är putsade med en vitfärgad grov spritputs med slätputs i omfattningar och hörn. Långhusets gavelrösten har vardera fyra slätputsade runda blindingar och i det östra röstet sitter sedan år 1807 ett ur. Ingången till kyrkan leder genom en tresprångig öppning i vapenhuset i söder. Vapenhuset har i sin västra fasad en inmurad runsten. Kyrkans höga sadeltak med branta fall är sedan år 1949 täckta av skiffer. Fönsterna har rektangulära brunmålade båg- i stickbågiga omfattningar. Bågarna har blyspröjsar med färgade glas. Långhus, sakristia och vapenhus har tjärade vindskivor med utskuren profil i nedre delen.

Kyrkan är uppförd av gråsten som en salkyrka med tre stjärnvälvda travéer. Salkyrkoplanen introducerades i Uppland efter 1200-talets mitt och blev den

vanligaste plantypen medeltiden ut. Sakristian har ett ursprungligt kryssvalv av 1400-talskaraktär. Vapenhuset har även det ett kryssvalv.

Interiört är kyrkans väggar och valv vitkalkade, några muralmålningar tycks aldrig ha funnits. Kyrkans golv är lagda med tegel i långhusets mittgång, sakristia och vapenhus samt trägolv i bänkkvarter och kalksten med inlagda äldre gravhällar i koret.

Den låga ingången till sakristian har en fyrsprångig omfattning och den järnbeslagna dörren har dekorativa medeltida beslag. Till kyrkans övriga medeltida föremål hör dopfunten i kalksten med ornerad cuppa och fot med skulpterade huvuden samt uttömningshål. Dopfunten är utförd av den anonyme gotländske stenmästaren Calcarius och dateras till 1200-talets mitt.

Till 1700-talets inredning hör 1717-års läktarbarriär samt altarpopsatsen i lantlig senbarock från 1740 och den samtida bänkinredningen.

Predikstolen, skänkt år 1806, är ritad av C.W. Palmroth i tidstypisk empirestil. Orgelfasaden är från år 1897 då en interiör restaurering ägde rum. Läktaren är samtida med orgelfasaden men med användande av 1717-års barriär.

Vid en restaurering år 1937 togs inredningens ursprungliga färgsättning fram och en ny altarring tillverkades. Till det sena 1900-talets förändringar hör det år 1998 nya altaret.

2.3 Kyrkogården

Kyrkogården omges av en kallmurad bogårdsmur och en trädkrans. Ingången i öster omges av kvadratiska vitputsade grindstolpar täckta av plåthuvar krönta av urnor uppförda år 1825. En öppning försedd med järngrindar finns även i bogårdsmuren åt söder som leder till klockstapeln.

År 1926 utvidgades kyrkogården och bogårdsmuren åt väster. I den utvidgade delen uppfördes 1959 ett gravkapell i liv med norra delen av muren och i sydvästra hörnet anlades år 2000 en minneslund. Minneslunden har en gång och rundel kring en fontän lagd med gatsten.

Kyrkogården är gräsbeväxt med raka grusade gångar. Det större antalet gravvårdar står söder om kyrkan där fler äldre vårdar minner om äldre tiders utformning av gravvårdar.

2.4 Gravkapell

I liv med norra bogårdsmuren ligger ett mindre gravkapell uppfört år 1959. Kapellet har vita, slätputsade fasader och ett högt brant sadeltak täckt med skiffer.

2.5 Förrådsbyggnad

I liv med norra bogårdsmuren strax öster om gravkapellet är en sentida förrådsbyggnad uppförd. Byggnaden har rödfärgad panel och pulpettak täckt av plåt.

2.6 Jordkällare

Intill norra bogårdsmuren strax öster om förrådsbyggnaden ligger en jordkällare. Källaren är utbyggd från bogårdsmuren åt norr med kallmurade väggar och har gräsbeväxt tak.

2.7 Klockstapel

Klockstapeln ligger söder om kyrkan, strax utanför bogårdsmuren. Stapeln är inklädd med svarttjärad brädor och täcks av en korsförsedd bruten huv vars övre del täcks av plåt och nedre del täcks av spån. Klockstapeln uppfördes år 1701 och var ursprungligen inklädd. Storklockan härrör från 1300-talet och är en av få bevarade medeltida kyrkklockor i landet.

2.8 Ekonomibygnader

Intill klockstapeln ligger två uthusbyggnader varav det ena används som museum och det andra till förråd och utedass. Båda byggnaderna är rödfärgade med vita knutar och omfattningar samt svarta dörrar. Båda byggnaderna har sadeltak täckta med enkupigt tegel.

2.9 Skola

Intill landsvägen ligger den f d Kyrkskolan som nu används till barnverksamhet. Byggnaden är sannolikt uppförd under 1800-talets mitt och har en senare tillbyggnad. Fasaderna är klädda med liggande och stående gulfärgad panel. Fönstersnickerier och kontursågade omfattningar är vita. Den ursprungliga huskroppen med fronton har sadeltak och den tillbyggda delen ett brutet, valmat tak täckta med korrugerad plåt.

2.10 Kulturhistorisk karaktäristik och bedömning

Lunda kyrka är med sitt rektangulära långhus och utbyggd sakristia och vapenhus samt sina höga, branta sadeltak en typisk uppländsk medeltida kyrka uppförd med en under senmedeltid vanlig salkyrkoplan. Långhusets stjärnvalv och sakristians och vapenhusets kryssvalv är bevarade från byggnadstiden. Då inga förändringar skett sedan vapenhusets tillbyggnad på 1500-talet har kyrkan sin senmedeltida karaktär väl i behåll. Exteriören präglas även av sin vita spritputs och fönsterstorlekar tillkomna under 1800-talet samt 1900-talets skiffertäckning.

Den medeltida dopfunten är tillsammans med en av landets få medeltida kyrkklockor bevarade föremål från en tidigare kyrka på platsen. Dopfunten har en utformning som gör att den kan härledas till den anonyme gotländske stenmästaren Calcarius verkstad.

Interiören har en senmedeltida karaktär med sina vitputsade väggar och stjärnvalv. Den fasta inredningen är bevarad från flera tidsskikt i kyrkans historia och består bl a av den bemålade läktarbarriären från tidigt 1700-tal; altarpopsatsen i lantlig barock och den samtida bänkinredningen från 1740; predikstolen från år 1806 i tidstypisk empirestil samt orgelfasaden från sent 1800-tal.

Att särskilt tänka på vid användning och förvaltning av kyrkoanläggningen och byggnaderna

- kyrkan har bevarat senmedeltida murverk, valv och planform.
- sakristian är byggnadens äldsta del och har en bevarad senmedeltida dörr mot koret.
- kyrkan har exteriört en välbevarad senmedeltida karaktär.
- den medeltida dopfunten och storklockan är bevarade föremål från en tidigare kyrka på platsen.
- interiören bevarar fast inredning från flera tidsskikt i kyrkans historia som läktarbarriär med målningar från år 1717, altaruppsats och samtida bänkinredning från år 1740, predikstol och ur från tidigt 1800-tal samt 1897-års orgelfasad.
- kyrkan med omgivande kyrkogård och bogårdsmur, växtlighet samt de övriga till kyrkanläggningen hörande byggnader bildar en väl sammanhållen miljö.

2.11 Källor, litteratur och övriga uppgifter

Ann Catherine Bonnier, Kyrkorna berättar, Upplands Kyrkor 1250-1350, Uppsala, 1987

Riksantikvarieämbetets byggnadsregister, www.raa.se, Lunda kyrka, upprättad av A. Hållén, 1996

Sveriges kyrkor, Uppland, Volym 11, Ragnar Josephson och Ingeborg Wilcke-Lindqvist, Stockholm, 1920

Upplands kyrkor 48, Ingeborg Wilcke-Lindqvist, reviderad av Bengt Ingmar Kilström, Eskilstuna, 2000

Länsstyrelsen i Stockholms läns arkiv
Stockholms läns museums arkiv

Lunda kyrka från öster. En grusad gång kantad av lönnar leder till kyrkans ingång genom bogårdsmuren. Långhus med tornur i det östra gavelröstet, sakristia i norr och vapenhus i söder. Foto Lisa Sundström, maj 2004.

Lunda kyrka från sydväst med långhus och vapenhus i söder. Långhuset har fyra runda slätputsade blinderingar i vardera gavelröstet. I liv med bogårdsmuren uppfördes ett mindre gravkapell år 1959. Foto Lisa Sundström, maj 2004.

Lunda kyrka med muromgärdad kyrkogård. I hela bogårdsmurens längd ligger söder om muren en stor gräsbeväxt plan. Foto: Lisa Sundström, maj 2004.

Klockstapeln och uthusbyggnader söder om bogårdsmuren. Kyrkgården är gräsbeväxt med raka grusade gångar. Den västligaste delen av kyrkogården är utvidgad år 1926. På denna delen är i sydvästra hörnet en minneslund anlagd år 2000. Foto Lisa Sundström, maj 2004.

Kyrkorummet mot öst med vitputsade väggar och stjärnvalv, altaruppsats och bänkinredning från 1740-talet, predikstol från år 1806 och altarring från 1937. Foto Lisa Sundström, maj 2004.

Kyrkorummet åt väst med orgelfasad och läktare från år 1897 med användande av 1717-års läktarbarriär. Foto Lisa Sundström, maj 2004.

